

FR.A.T-76.1.12826

ENSV MINISTRITE NÕUKOGU RIIKLIK EHTUSKOMITEE
KULTUURIMÄLESTISTE RIIKLIK PROJEKTEERIMISE INSTITUUT

RUPI "EESTI EHTUSMÄLESTISED"

A-2568

OBJEKTI AADRESS:

OBJEKT:

TELLIJA: VLAKV

TÖÖ № I-89097

PIIRJOOINI KUNSTI- JA ARHITEKTUURIMÄLESTISTE
KAITSE KORRALDUSEST EESTI VABARIIGIS

KÕIDE

Teadusdirektor

Osak. juhataja

Proj. peainsener

Osak. peaarhitekt

J. Maiste

K. Holland

K. Holland

T. Böckler

Tallinn 19 89. a.

2

Kõite koostaja

ajaloolane

Lea Hein

SISUKORD

Saateks

Piirjooni kunsti- ja arhitektuurimälestiste kaitse korraldusest Eesti Vabariigis

Lisa nr. 1. Riigikogu poolt 19. juunil 1925.a. vastu võetud Muinsusvarade kaitse seadus

Lisa nr. 2. Muinsusvarade kaitse seadus

Antud Riigivanema poolt dekreedina 12. augustil 1936.

Lisa nr. 3. Arhitektuurimälestiste kaitse Eesti Vabariigis. Valikbibliograafia aastaist 1918-1940.

4

SAATEKS

Käesolev lühiülevaade on seadnud eesmärgiks heita pilk kunsti- ja arhitektuurimälestiste kaitse korraldusele Eesti Vabariigis. Töö koostamisel on kasutatud dokumentaalmaterjale Eesti NSV Oktoobrirevolutsiooni ja Sotsialistliku Ülesehitustöö Riiklikust Keskarhiivist (ENSV ORKA), samuti tollast ajakirjandust. Töö eduka laabumise eest on autor paljuski tänu võlgu ENSV Kultuurikomitee Muuseumide ja Kultuurimälestiste Teaduslik-Metoodilise Nõukogu töötajale E. Kippelile, kes koostanud ENSV ORKA-s säilitatavate muinsusalaste dokumentide loetelu (RUPI "Eesti Ehitismälestised" arhiiv, A-1138) ja Vabariikliku Linnavalitsuse ja Arhitektuurimälestiste Kaitse Valitsuse juhtiv-inspektorile A. Leemaale, kes lahkelt lubanud kasutamiseks fotokoopid Eesti Vabariigi Haridusministeeriumi juures asunud Muinsusnõukogu protokollidest.

5

PIIRJOONI KUNSTI- JA ARHITEKTUURIMÄLESTISTE KAITSE
KORRALDUSEST EESTI VABARIIGIS

Eesti Vabariigil oli sündida läsi dramaatiliste kollisioonide. Omariiklus kuulutati välja 24. veebruaril 1918. - et ideest saaks riik pidi rahvas oma vabadustahet toetama lahinguväljal. Järgnevat kaht aastat sai saatma kahurikõmin - "kui aga kõnelevad kahurid, peavad vaikima muusad". Sedap paradoksaalsem, et riiklikult korralduva muinsuskaitse kujunemise vaatlust peame alustama just neist aastaist.

Teatavasti varises Saksa okupatsioon Eestis kokku 11. novembril 1918 ja juba 16. novembril andis Punaarmee ülemjuhataja J. Vāciētis vägedele läänepiiril pealetungi käsu. 29. novembril kuulutati Narvas välja Eesti Tööraha Kommuun - selliselt oli antud Punaarmee pealetungile algusest peale kodusõja ilme kõige sellest johtuva terrori ning kompromissitusega.¹

Punaarmee pealetungiga 1918. aasta hilissügisel kaasnes paljude kohtade, eriti mõisate ja pastoraatide rüüstamine. Erilist ärevust tekitas Kommuuni lipu all võitlevate vene ja läti väeosade tegevus, kui nad 21. detsembril jõudsid Tartusse - samal ööl rüüstati Bulgarinitele kuuluv kultuurivarade poolest rikas Karlova mõis. See sundis mõningaid Tartusse jäänud kunstnikke ja kunstihuvilisi tegutsema - seni kuni nad aga enamlaste valitsusasutistega

¹ H. Walter. Eesti Vabadussõda 1918-1920. - "Vikerkaar" 1989. Nr. 5; lk. 69-70.

6

läbirääkimisi pidasid, langes rüüste ohvriks Raadi mõiski, Baltikumi ühe suurema kunstikogu asupaik.¹ Aastavahetusel viibis Tartus Kommuuni Kultuuri- ja Haridusvalitsuse juhataja A. Vallner - temale esitaski oma ettepanekud peremeheta kultuurivarade korraldamise kohta Tartu kunstnikkonna nimel J. Koort. Koort rõhutas, et kuna peremeheta varad on nõukogude võimu poolt tunnustatud rahva varaks, tuleks Tartus nimetada kõige laiemate volitustega üksikisik või komisjon, kes ärapõgenenute varanduse oleks üle vaadanud ja eraldanud sellest kunstiväärtusliku osa.²

1. jaanuaril 1919 nimetati Koort Vallneri poolt Tartu linna ja maakonna mahajäetud kunsti- ja kirjanduse kogude ajutiseks korraldajaks.³

3. jaanuaril avaldati "Edasis" neli päeva varem vastu võetud Kommuuni Siseasjade Valitsuse määrus kultuuriajalooliste ja kunstiväärtuslike esemete säilimise kohta, kui seaduslik alus kunstikaitse tööle. Sellega kohustati kohalike nõukogude täidesaatvaid komiteesid neid esemeid kokku koguma, nimekirjadesse kandma ja alal hoidma kuni vastava ülemaalse korralduseni; kunstivarade müümine, ostmine ning väljavedamine keelustati ja kohustati vastavale tööle rakendama volitatuid asjatundjaid.⁴

6. jaanuaril ilmus J. Koorti teadaanne, milles ta loetles kaitse alla kuuluvad esemed ning kollektsioonid ning kohustas maha-

¹ ENSV ORKA, f. 1108, n.5, s. 18, l. 16.

² "Edasi", 6. jaanuaril 1919 (Taastrikk: Tartu Riiklik Kunsti- muuseum. Kogude teatmik. Tartu 1984, lk. 62) Vt. ka L. Gens. J. Koort. Tallinn 1964, lk. 71-74; T. Nurk. Eesti Tööraha kommuuni tegevus kunstiväärtuslike ja kultuuriajalooliste varade säilitamisel. - Eesti Nõukogude Vabariik. 50 aastat Tööraha Kommuuni. Tallinn 1969, lk. 144 jne.

³ "Edasi", 4. jaanuaril 1919; Tartu Kunsti Muuseum, f.3, n. 1, s. 341, l. 13.

⁴ "Edasi", 3. jaanuaril 1919; Eesti Tööraha Kommuun. Dokumentide ja materjalide kogumik. Tallinn 1958, lk. 52-53.

hoidjaid või endiste omanike teenijaid teatama peremeheta jäänud varadest.¹

Hoolimata segastest aegadest suutis J. Koort tegutseda üsna operatiivselt. Ta kutsus Tartus olevaist asjatundjaist (kunstnikud K. Mägi ja R. Paris, Eesti Rahva Muuseumi ajutine juhataja E. Eisenschmidt, kunstiajaloolane Fr. Stryck, kunstikogujad J. Gens ja R. Lipping jt.) kokku toimkonna, kellega algas rutuline töö - eelkõige kogude kaitsmine rüüstajate eest. Bulgarini raamatukogu, mida enamlased oma sealoleku viimaseil päevil kasutanud ahjukütteks, veeti ülikooli raamatukokku, Raadi mõisal suleti sissepääsud, Lossi tänav 3 asuvasse majja koguti aga mitmelt poolt linnast ja ka paarist mõisast 158 maali, 12 skulptuuri, 558 portselan- ja keraamikaeset, 41 vaasi, hulgaliselt gravüüre jne.²

14. jaanuaril 1919 jätsid punased Tartu maha - nende aegu alguse saanud kunstikaitse toimikond jätkas siiski tegevust. Isegi enam - omamoodi oli sel olla isegi "seemneks" organiseeruvale muinsuskaitsele Eesti Vabariigis.

x x x

19. jaanuaril 1919, s.o. ainult viis päeva pärast punaste taganemist Tartust esitas sealne kunstikaitse toimikond oma aruande Haridusministeeriumi Kunstiosakonnale. Andnud ülevaate senisest lühikesest tegevusperioodist võttis J. Koort kokku ka need andmed viieteistkümnes Tartu ümbruse mõisas läbiviidud

¹ "Edasi", 6. jaanuaril 1919.

² ENSV ORKA, f. 1108, n. 5, s. 18, l. 18; J. Koort. Kunstikaitse toimikonna tegevuse aruanne. "Maaleht" 14. jaan. 1919; "Postimees" 18. jaan. 1919; T. Nurk. Eesti Tööraha Kommuuni tegevus..., lk. 115-147.

revideerimistelt ja järelpärimistelt. Viimaste resultaad oli lausa üllatav - lisaks arvukatele kunstiteostele raamatuidki Raadil 30 000 ringis, Kuristal 20 000 jne. Oli see ju vast senise ajaleo jooksul esimesi kordi, mil eesti soost haritlane võis vabalt ning takistuseta heita pilgu neile seni varjaituimais paigus hoitud väärtustele: "Kui kokku võtta kunstukogusid ja asju, mis olemas Eesti Vabariigi piirides, siis moodustas see kunstikogu, mis rikkaim ja väärtuslikum, kui ühelgi Põhjamaa riigil."¹ Loogiliselt sai sest lähtuma ettepanek: viivitamatult moodustada kunstikaitse toimkond, mis kaitseksid ja registreeriks üle Eesti kõiki kunsti- ja kultuuriväärtusi.

Meil ei õnnestunud kindlaks teha täpset kuupäeva, mil on Haridusministeeriumi Kunstiosakonna juhataja eest A. Starkopf kirjutanud alla määrusele kunstikaitse toimkondade moodustamise kohta - üksnes oletada võime, et see on toimunud 1919. aasta jaanuari lõpul. Määruse tekst on järgmine:²

15. apr. 1919. "Valitsusarutiste Heideus" 1918-34 Tall. 1934 Riigikantselei väljasaanne

§ 1. Haridusministeerium korraldab kunstiosakonna juurde

2 kunstikaitse toimkonda:

a) Põhja-Eesti kunstikaitse toimkond, mille alla kuuluvad Harjumaa, Järvamaa, Läänemaa, Virumaa ja saarestik - tema asukoht Tallinn.

b) Lõuna-Eesti kunstikaitse toimkond - Tartu, Viljandi, Pärnu, Valga ja Võru maakonnad - tema asukoht Tartu. Toimkond moodustatakse senise Tartu maakonna koolivalitsuse juures asuva kunstikaitse keskkomisjoni baasil;

¹ ENSV ORKA, f. 1108, n. 5, s. 18, l. 16.

² ENSV ORKA, f. 1108, n. 5, s. 18, l. 12.

§ 2. Kunstikaitse toimekonnad kaitsevad Eesti Vabariigis olevaid kunsti- ja kultuurivarandusi igasuguse hävinemise eest ja loovad tingimusi, et need Eesti Vabariigi piiridesse jääksid.

§ 3. Kunstikaitse toimekonnad võtavad oma kaitse alla kunsti- ja kultuurivarandusi, mis omanikkudest mahajäetud ja mis sõjalise tegevuse ehk mõnel teisel põhjusel hädaohus on.

§ 4. Kunstikaitse toimekonnad registreerivad kõiki Eesti Vabariigi piirides olevaid kunsti- ja kultuuriväärtusi.

Ehkki sellise sisuga määrus paberil, oli selle realiseerimiseks probleeme kuhjaga. 5. veebruaril asus Haridusministeeriumi kunsti ja muinsuse osakonna juhatajana tööle kunstnik Kr. Raud.¹ Tema esimesi probleeme oligi tegusa "meeskonna" komplekteerimine. Haridusministeeriumi nimel lähetati Sõjaministeeriumile mitmeidki kirju, kus paluti kunstiosakonna käsutusse komandeerida kunstnikest nii V. Kangropooli, A. Mülbergi, R. Nymani, Ed. Kuusikut, B. Tomasbergi, A. Krimsi, O. Krustenit, J. Einsilda ja A. Vabbet² - vähest esialgu oli Sõjaministeeriumi vastus nende suhtes negatiivne (näiteks Haridusministeeriumi poolt 15. veebruaril 1919 lähetatud kirja kohta oli J. Laidoneri resolutsioon: "Imestan, et Haridusministeerium minu paberite peale vaatamata tervete nimekirjadega välja tuleb, et sõjamehi väerinnalt tagasi kutsuda, sel ajal kui vaenlane igal pool peale tükib ja väerind abi palub."³)

¹ L. Viiraja: Kristjan Raud 1865-1943. Looming ja mõtteavaldused. Tallinn 1981. K. 74.

² ENSV ORKA, f. 1108, n. 5, s. 18, l. 6, 157. Märgitagu ka Eesti Kunstiseltside Keskkomitee pöördumist Ajutise Valitsuse poole 27. veebruaril 1919, kus muuhulgas öeldud: "Aeg on viibimata nende väärtuste päästmiseks kohale käsutada mehi, kes asjatundjatena suudaks nimetatud kunstivarandusi kaitsta toore hoolimatuse ja paratamatu sojamõllu eest, nimetatud varandusi registreerida ja koige kardetavamatest kohtadest vedades varjulistesse kohtadesse ühtlasi juhatusi andes kohalikkudele koolivalitsustele asjade kaitsemiseks." (ENSV ORKA, f. 1108, n. 5, s. 18, l. 4)

³ ENSV ORKA f. 1108, n. 5, s. 18, l. 162.

Siiski saadi 15. aprillil Ajutiselt Valitsuselt määrus Haridus-
 ministeeriumi võimupiiride laiendamiseks kunstikaitse alal (õigus
 ostueesõigusele jne.), juunis alustati eraldi osakonna tööd
 muinsusvalitsuses, mille juhtimine jäi algusest peale Kr. Raua
 õlule.¹

Meil pole ilmselt põhjust siin kirjeldada kogu 1919. aastat
 ja osalt järgnevadki iseloomustanud olukorra dramaatilisust -
 kaheldamatult komplitseeris see kunstikaitsetki. Lühikese ajaga
 oli hulk väärtuslikke hooneid ja kunstiteoseid jäänud peremeesteta,
 plahvatuslikult kasvas nii kunstiteoste väljavedu Eestist kui ka
 selle kunsti osa, mis saabus põgenikevooluga idast. Noore riigi
 poolt tehti olukorra rööpas hoidmisel vigugi - ametlik kunsti-
 kaitsepoliitika võnkus teesist riigi territooriumil olevate
 kõikide taise kohesest arvelevõtmisest kuni pea täieliku
 ükskõiksuseni kunstiväärtuste päästmises. Nii lasti just
 tollal riigist välja erakooralise väärtusega Raadi kogu, et
 reageeritud võimalusele osta vene emigrantidelt väärtteoseid
 suhteliselt odava hinna eest jne.² Paistab, et kunstiteoste
 kaitsel tegi rohkem just Lõuna-Eesti kunstikaitse toimkond (ala-
 tes maikuust seda juhatamas A. Tassa³) päästes esemeid ja raamatuid

¹ ENSV ORKA f. 1108, n. 5, s. 8, l. 84.
² Hiljem põhjustas see teravat kriitikat näiteks S. Linde sulest
 (Vt. Eesti Kunsti Muuseumi aastaraamat. I. Tallinn 1937) ja
 ka G. Ney märgib oma brošüüri "La protection des antiquites en
 Estonie" (Tallinn 1931) avalausena, et kuni 1925. aastani ei
 saa Eestis süstemaatilise muinsuskaitsest juttugi teha."
³ A. Tassa. Igaviku lõpul. Tallinn 1988, lk. 167, vt. ka
 L. Anvelt. A. Tassa fondist. - Paar sammukest eesti kirjanduse
 uurimise teed. VI. Tallinn 1969, lk. 187-202.

Kuritsalt, Alatskivilt, Mäksalt, Petseri kloostrist jm., kuna Põhja-Eesti toimkonna töö keskendus Kr. Rauast lähtuvalt rohkem etnograafilisele vanavarale. Tehti siiski suurejoonelisi plaane Vabaõhumuuseumi rajamiseks¹, Keila-Joa, Pühajärve, Toila-Oru ja Olustvere mõisate kujundamiseks kunstnike ja kirjanike, suvekodudeks², kunstiteoste üldiseks inventariseerimiseks³ jne.

Oluliselt takistas muinsuskaitse organiseerimist vastava seadusandluse puudumine - see oli olnud suhteliselt madalal järjel ka Vene impeeriumis. Riigi muinsuskaitse korraldajana oli just Kr. Raud energilisemalt võitlemas selle ellusaatmise eest - tellis nii kolleegide kui saatkondade kaudu välisriikide (Soome, Rootsi, Prantsuse, Šveitsi, Itaalia jne.) vastavaid seadusakte ja lasi neid eest keelde tõlkida ja lõpuks oli tal autoriks olla seadusteksti esialgsele variandilegi.⁴ Viimane näib valminud olevat 1919. aasta oktoobri keskpaigaks, sest näiteks O. Kallasele on ta sellest koopia saatnud 16. oktoobril ning Järvamaa praostile Rallile 21. oktoobril.⁵ Redaktsioonilisi parandusi laekus mitmelt poolt ning 25. novembril 1919 otsustas valitsus luua kunstikaitse määruste väljatöötamiseks erikomisjoni, mille liikmeteks kohtu-, haridus-, sise-, rahandus- ja tööstusminister.⁶ Seaduse valmimiseni ei selle ega ka paari järgmise aasta jooksul siiski ei jõutud.

x x x

¹Vt. J. Linnus. Vabaõhumuuseumi rajamise kavatsusi Eestis. - Suitsutare. Tallinn 1976, lk. 44-45.

²ENSV ORKA, f. 1108, n. 5, s.8, l. 56-62.

³Kr. Raud. Kunstiteoste registreerimise kohta käiv seletus - "Postimees". 1. aug. 1919.

⁴Vt. ENSV ORKA f. 1108, n. 5, s.5.

⁵ENSV ORKA f. 1108, n. 5, s. 5, l. 77-142.

⁶ENSV ORKA, f. 1108, n. 5, s. 18, l. 266.

1920. aasta 3. jaanuaril vaikisid relvad. Vabadussõda oli võidetud. Tundunuks, et just nüüd lõpuks saabunud aeg, et asuda muinsuskaitse süsteemi tegelikule väljakujundamisele ja muinstiste arvelevõtmisele - ometigi ei saanud see nii lihtsalt toimuda. Kui võrd otsene hädakoht oli kunsti- ja arhitektuuriväärtuste pealt justkui võetud ei mällanud noor riik nende üle valvamiseks enam vahendeid kulutada - aastavahetusel 1919-1920 likvideeriti nii Põhja kui Lõuna-Eesti kunstikaitse toimekonnad, kusjuures A. Tassa jäeti küll valinikuna tööle ja Põhja-Eesti üle palgalise asjaajajana preili K. Ney, kuid nemadki vaid pooleks aastaks.¹ Kaheldamatult oli lõögiks ka kunstiteoste väljaveo keelu tühistamine, Vaid Kr. Raud säilitas oma endise koha, kuid sukeldus üha enam päevaprobleemidesse - vapi- ja rahakavandite võistlused jne. Ta jäi ministeeriumi tööle kuni 1. juunini 1924.² Võiksime väita, et tema äratulek lõpetas terve etapi westi muinsuskaitse ajaloos. Etapi, mis küll üsna lühike ja saavutustelt vaieldav, kuid sellegipoolest kindlalt väljenduva mentaliteediga - kui võrd tollal olnud kunstikaitsega tegelemas põhiliselt kunstnikud ja kirjanikud, nimetaksime seda kunstnike ja kirjanike etapiks.³

Sõda lõpetatud, seisid Eesti ühiskonna ees uued probleemid. Kahekümnendate aastate algusele on paljuski ilmet andmas agraarreform - jagamisele läksid mõisate maad ja paljuski nende

¹ ENSV ORKA, f. 1108, n. 5, s. 8, l. 84.

² Kr. Raud on oma ministeeriumi-aastad kokku võtnud järgnevalt: "Minu kunsti-toodang on nimetatud kõrvaltegevuse all kannatanud, kuid ma ei kahetse seda, loen seda tegevust tarvilikuks... Tuli päästa, päästa ja jälle päästa ja koguda..." tsit. L. Viiraja. Kristjan Raud. lk. 76 järgi).

³ Eelnimetatud K. Raud, A. Tassa, J. Koorti jt. kõrval olid kunstikaitse toimekondades ka aktiivselt tegusad A. Krims, O. Krusten, A. Mälberg, A. Starkopf, A. Vabbe, J. Gens, K. Mägi, R. Paris ja A. Alle.

13

hoonedki. "... Nähtavasti aga valitseb rahva laiemates hulkades ja isegi juhtivates ringkondades nende kasu ja tähtsuse kohta ühekülgne arusaamine," kirjutas Kr. Raud 1920. aastal. "Arvatakse, et mõisate südameil paljalt majanduslik tähtsus on. Ei aimatagi, et siis paika on koondatud aja jooksul palju kauneid aateid ja paremaid plaane, eriti esteetilises mõttes. On võetud mujalt kaasa peenemat arusaamist... ja antud sellele siis huvitav kohalik värv. On väga karta, et praegu igal pool lahtipuhkem praktiline kasutung seda haruldast kallist tööd tarvitama hakkab."¹

Raua kartus polnud asjata - arvukad teated tühjaksjäänud härrastemajadest, ehitusmaterjalideks lammutatud kõrvalhoonetest, raielankide alla jäävaist pargialadest olid kiired tulema. Hävinesid paljud neist mõisasüdameist, mis jäid endiste omanike kasutada - omanikel sageli puudumas huvi ning vahendid neid edasi pidada. Samas ega ei saaks me väita, et nende mõisamajade ümber tollal just eriti hädakella oleks löödud - tavaline kodanik jäi neid käsitlema eelkõige kui vóóra kultuuri mälestusmärke. Sama seisukohta väljendati korduvalt ka orduaegsete lossivaremete kohta: "Kas neist varemeist üks müütrinukk kokku variseb sada aastat varem või hiljem, see pole teab kui suur õnnetus. Peamine asi, kui kivirahne ei kuku inimestele pähe. Seepärast tuleks rippuvaid rahne allakukkimiseks tagant aidata, pigem kui neid kittida ja krohvide. Kuressaares on säilinud orduloss tervenam kes soovib - vaadaku. Ega mujalgi varemed niipea kao. Neid jääb Eesti muinaslinnade risuks vedelema veel sajandeiks."²

¹ Kr. Raud. Ülevõetud mõisate ja nende ümbruse kultuuriline tähtsus. - "Päevaleht", 25. okt. 1920.

² T. B. Meie restaureerime. - "Päevaleht", 3. nov. 1937.

Hoolimatut ümberehitust sigines linnadessegi. E. Kuusik, kes tõstab 1924. aastal ilmunud "Eesti Kunsti Aastaraamatu" esimeses köites esile rida õnnestunud ümberehitusi Tallinna vanalinnas (eelkõige E. Kühnerti projektid) ei saa jätta märkimata ka rea ebamastaapsete, keskkonda mittearvestavate ehituste teket. "Kui maksev ehitusmäärustik ses mõttes ei tõmba teatavaid piire, peaks vanalinna kohta pandama maksma eri ehitusmäärustik. Veel ei ole hilja, kuid veel mõnikümmend aastat ehitustegevust niisugusel kujul ja meie vanalinn ei vääri enam miskit tähelepanu," lisab ta.¹

x x x

Arvasime nimetada võivat Eesti Vabariigi-aegse muinsuskaitse esimest etappi tinglikult kunstnike ja kirjanike etapiks. Järgmist etappi, mis algas Muinasvarade kaitse seaduse vastuvõtmisega 19. juunil 1925 võiksime nimetada ametnike ja teadlaste omaks. Omamoodi leidis selles peegeldus kogu ühiskonnas toimunud evolutsioon - noore riigi esmast ülesehitamist saatnud romentikapuhang hakkas vaibuma, misvastu tugevnes aga riigiinstitutsioonide seadustandev-täidesaatev võim. Üha enam instüttsioneerusid rahvusteadused - kindlaks tähiseks selles osas oli Tartu Ülikooli taasavamine rahvusülikoolina 1919. aasta sügisel, kusjuures rakendust leidis võimekas kaader - Eesti ja Põhjamaade ajaloo professoriks kutsuti A. R. Cederberg, Eesti ja naabermaade muinasteaduse (arheoloogia) professoriks A. M. Tallgren, etnograafia dotsendiks I. Manninen, esimese kunstiajaloo professorina alustas 1921. aastal tööd T. H. Kjellin. (Kuivõrd eeltööd siiski napid ei saanud viimane siinse kunstiajaloo käsitlemist alustada

¹ Eesti Kunsti Aastaraamat. I. Tallinn 1924, lk. 29.

mitte just küll esimesest loengust - alles 1924. aasta kevade semestril hakkas T. H. Kjellin esmakordselt ülikooli ajaloo lugema eesti kunsti ajalugu käsitlevat teemat - "Die städtischen Bau- und Kunstdenkmäler Estis."¹) Väga suure tähtsusega olid ka ülikooli juures kunstiajaloo kabineti asutamine 1922. aastal, Eesti Rahva Muuseumi väljakujundamine Rõadil jne.

Muinsuskaitse seaduse vajalikkusest hakati uuesti kõnelema 1923. aastal.² Seaduse vastuvõtmise eel käisid esiti Riigikogu vastavas komisjonis aegaviitvad vaidlused, mille peamiseks lähtekohaks oli seaduse poolt ähvardav eraomandi mõiste kitsendamine. Oma vastuvõetud kujul³ nägi tollane Muinsusvarade kaitse seadus ette tähtsamad printsiibid uuemaaegses muinasvarade kaitses: üksikasjaliku loetelu kaudu määrati kindlaks muinasvarade mõiste, kõik leitavad vallasmuistised, mis nii vanad, et nende omanikku ei teatud, läksid riigi omandiks, nähti ette kaitstavate muinasvarade kandmist Haridusministeeriumi poolt peetavasse vastavasse registrisse jne. Kõigi eraomanduses olevate nii vallas- kui kinnismuinasvarade kohta sai kehtima rida kitsendavaid kaitseabinõusid: väljaveo keeld, riigi ostueesõigus muinasvara müümise korral, pärandijagamise kitsendus,

¹ Tartu Ülikool. Loengute kavad. 1924. I. Tartu 1924., lk. 17, vt. ka M. Peil. Kunstiteadlased Tartu Ülikoolis 1919-40. - Tartu Ülikooli ajaloo küsimusi. VII. Tartu 1979, lk. 118jj.; M. Eller. Tartu Ülikooli osast eesti kunstiteaduses 1920-1930-ndail aastail. I.- Kunstiteadus. Kunstikriitika. 5. Tallinn 1983, lk. 64-66.

² J. Kaiv. Muinsuste kaitsest. - "Eesti Politseileht" 27. juuni 1923; "Postimees" 12. juuni 1923; "Päevaleht" 9. mai 1923.

³ "Riigi Teataja" 1925. Nr. 111/112. Vt. ka lisa nr. 1 käesoleva töö lopul.

muinasvarade omandamine sundvõõrandamise teel, muinasvarade ilme muutmise keeld, järelvalve parandustööde järele, võimalus kaevamis- ja ehitustööde seismapanekuks. Muinasleidude eest kohustus riik maksma leidjale nõudmise korral tasu täieliku antiikväärtuse suuruses, samuti maksma kahju, mis võinuks tekkida maa omanikule kinniamuistise kaevamise või ettevõtjale muinsuskaitse huvides ehitustööde seismajätmise puhul. Muinsusvarade kaitse tegelikuks teostajaks nägi seadus ette Haridusministeeriumi koos selle juurde nõuandva organina kuuluva Muinsusnõukogu. Moodsa ja nõudlikkusega küllalt kaugele küündiva seadusandlusena pälvis Muinasvarade kaitse seadus rahvusvahelistki tunnustust.¹

Muinsusnõukogu esimene koosolek² tuli kokku Ülikooli arheoloogia kabinetis 26. septembril 1925 - juhatamas haridusministri abi k.t. G. Ney, nõukogu liikmetena osalemas A. M. Tallgren, A. R. Cederberg, I. Manninen ja P. Bauman, juurdekutsutuna E. Ederberg ning M. Schmiedehelm. Esimesel koosolekul esitati läbivaatamiseks üksnes esiajalooliste muististe nimestik, kuna selle väljatöötamiseks oli võimalik kasutada juba eelnevalt Arheoloogiakabinetil olevaid materjale - üsna kiirelt leidis seejärel registreerimist 1041 muistist. Lõplikult jõuti muinasvarade registreerimise korra kohta kokkuleppele nõukogu teisel istungil 12. detsembril 1925. Otsustati, et ettepanekuid

¹ Vt. näit. A. M. Tallgren. Die Denkmalpflege in Estland. - Eurasia Septentrionalis Antiqua. I. Helsinki 1927, lk. 130-131. (Samas, lehekülgedel 132-136, avaldatud ka seaduse tekst saksakeelses tõlkes).

² Muinsusnõukogu kokkuvõtte leidis Haridusministri poolt kinnitamist 17. veebruaril 1926. (ENSV ORKA, f. 1108, n. 5, s. 374, lk. 6).

registreerimiseks teevad:

- 1) esiajalooliste muististe kohta - muinasteaduste professor (resp. arheoloogia kabineti esindaja);
- 2) ajalooliste muististe kohta - Eesti ajaloo professor (Akadeemilise Ajaloo Seltsi abil);
- 3) Kunstiajalooliste esemete kohta - kunstiajaloo professor (resp. Kunstiajaloo kabineti juhataja);
- 4) rahvateaduslike esemete kohta - Eesti Rahva Muuseumi direktor.

Seati kokku muististe valdajaile väljasaadetav teatelehe vorm, mille ühel küljel muinsusvara nimetus ja asukoht, teisel küljel vastavad nimetused ja juhtnöörid seadusnõu põhjal. Teatelehe küljes oli ärarebitav kents, kuhu omanik andis allkirja.¹

Ajalooliste ja kunstiajalooliste muinstiste omavaheline suhe tõusis teemaks nõukogu kolmandal koosolekul 19. veebruaril 1926 - otsustati neid omavahel mitte eraldada, vaid seada üheks nimekirjaks². Kuivõrd eeltöid ajalooliste muististe üle tehtud suhteliselt vähe, tekitas nende arvelevõtmine mõningaidki probleeme. Abi pakkus Akadeemilise Ajaloo Selts, kes seni moodustas ka vastava komisjoni. Enne 1926. aastat jõuti registrisse kanda 170 mälestist. Kuivõrd see nimestik meie arhitektuurimälestiste suhtes Eesti ajaloos üldse esimene, peame vajalikuks seda siin ära tuua enam-vähem säilitades esialgset kirjakuju.³

¹ ENSV ORKA, f. 1108, n. 5, s. 346, lk. 24.

² Samas

³ "Vaba Maa", 26. august 1926.

H a a p s a l u s lossikirik ja varemed ühes kellatorniga;
L ä ä n e m a a l Kolovere loss, Lihula lossi varemed, Virtsu
Vanalinna lossi varemed ja Schilleri mälestusmärk Puhtu saarel,
Nearrootsi kirik, Ridala kirik;
T a l l i n n a nimestik täpsustamisel;
H a r j u m a a l Lodijärve lossi varemed Harkus, Keila kirik ja
Martin Lutheri mälestussammas Keilas, Keila-Joa mõisahoone
seinal olev reljeef Amsterdami vabastamise tähistamiseks,
Padise kloostri varemed, lossivaremed Angerja mõisas, Pirita
kloostri varemed, Uue-Riisipere mõisahoone;
P a i d e s lossivaremed;
J ä r v a m a a l Ambla, Peetri ja Türi ja Järva-Jaani
kirikud;
N a r v a s Issanda Muutmise peakirik, Jaani kirik, Nikolai
Imetegija kirik Jaanilinna kindluses, "Peterburi" võõrastemaja
hoone, "Patukahetsejate värav", Hermannini kindlus, Jaanilinna
kindlus, Bastionid, kindlusesad ja linnamüüri säilinud osad,
end. Schwartzi maja, raekoda, Peetri loss, Luthofi pärijate
maja Rüütli tänavas, mälestusmärgid 1700. ja 1709. aastal
langenud vene sõduritele Siiverstis ja Pimesias, ausammas
parun Knopile Kreenholmis; J. Weizenbergi haud A. Weizenbergi
kujuga Saksa surnuaial;
R a k v e r e s Kolmainuse kirik, lossi varemed koos Valli-
mäega, J. Kunderi haud;
V i r u m a a l Haljala kirik, Türsalu ordulossi säilinud
osad Järve vallas, Jõhvi kirik, Edise lossi varemed, Toolse
lossi varemed, nn. Kinerpära lossi varemed Lügabuses, Kadrina
kirik, Vasknarva lossi varemed;
T a r t u s Toomkiriku varemed, Jaani kirik, Maarja kirik,

bastionid Toomemäe küljel, linnamüüride jäänused Lihapoe tänava majade 2-8, 10 ja Jaani tänava majade 12 ja 12a juures, püssirohu torni osa botaanikaaias, raekoda, end. krahv Manteuffeli maja Raekoja platsi ja Kүүini tänava nurgal, kivisild, maja Rүүtli tänava ja Laia tänava nurgal nr. 27/33, praegune Eesti pangamaja Kompanii tänav nr. 2, Kaubahoov, vana "Vanemuise" hoone Jaama tänaval, õlikooli peahoone, loomaarsti instituut Veo tänaval, Peipsi laevastiku staabi hoone Aerulaeva tänaval, vana anatoomikumi rotundi osa. Barclay de Tolly ausammas, Baeri ausammas, prof. Morgersterni, prof. Bergmanni ja rahvaste mälestussambad, F. R. Faehlmanni, J. Hurda, K. A. Hermanni, J. W. Jannseni ja M. Veske hauad;

T a r t u m a a l Alatskivi surnuaial Juhan Liivi ja Laksi Tõnise hauad, Puhja kirik, Kavilda lossi varemed, Oldenthorni varemed Kaagveres, Nõo kirik, Rannu lossi varemed, Walgena kindlustatud kloostri varemed Kärknas, nn. Rahumajake ja mõisa härrastemaja Kärdes, Otepää lossi varemed;

V i l j a n d i s lossivaremed;

V i l j a n d i m a a l Pilistvere kirik, Jaan Jungi haud Pilistvere surnuaial, Tarvastu kirik, Tarvastu lossi varemed;

P ä r n u s linna kindlustiste jäänused torni ja Läänevalliga, Tallinna värav;

P ä r n u m a a l Karksi lossi varemed, C. R. Jakobsoni kalmuküngas Kurgjal;

K u r e s s a a r e s piiskopiloss ühes bastionide ja nelja ravelliiniga ning vallikraaviga, raekoda, mälestussammas vanadest hauakividest endise Laurentiuse kiriku kohal Lossipargis;

S a a r e m a a l Muhu kirik, Kihelkonna kirik, Valjala kirik, Maasilinna lossi varemed, Püha kirik, Karja kirik, Ruhnu varem kirik, Kaarma kirik, Põide kirik, Põide lossi varemed;

V ó r u s Fr. R. Kreutzwaldi maja samanimelisel tänaval nr. 31;

V ó r u m a a l Urvaste kihelkonna lossi varemed, Vastseliina lossi varemed;

P e t s e r i s Klooster koos selle kaitsemüüride, kirikute ja kõige hoonetega;

P e t s e r i m a a l kloostrivaremed Mala külas.

Sel registril oli aasta-aastalt täieneda - oli ju kaitsenimestiku ülesandeks mitte üksnes kehtestada eeskirju ja piiranguid ühe või teise mälestise kasutamisel, vaid ka fikseerida säilinud hulgas väärtuslikumad. Nii oli 1931. aastaks tõusnud ajaloo- ja kunstimälestiste arv juba 383-ni, s.h. 92 kirikut, 7 kloostrit või nende varet, 14 kabelit, 37 lossi või nende varet, 14 linnust ja kindlust, 9 silda ja väravat, 12 raekoda ja gildimaja jms. avalikke linnahooneid, 8 linnamüüri, 53 mõisa härrastemajad, 63 linnaelamut, 62 mälestusmärki, 16 hauatähist.¹

Kaitsenimestike koostamisega kerkis möödepääsmatult esile mälestiste inventariseerimise probleem. Siin langes raskuspunkt Tartu Ülikooli Kunstiajaloo kabinetile, kusjuures Haridusministeerium osutus finantseerijaks. Kuivõrd professor Kjellin oli 1924. aastal Tartust lahkunud, sai tööd korraldama kunstikabineti abijõud V. Vega.² Alustati vallasvarade registreerimist kirikutes, kusjuures töö sai läbi viidud

¹ G.Ney. La protection..., lk. 6.

² V. Vega. Kunstiajalugu. - Tartu Ülikool sõnas ja pildis 1919-1932. Tartu 1932, lk. 78.

põhiliselt kolme suvega 1918-1930 (osalemas V. Vaga, E. Eiderberg, E. Simson jt.) Kirikuvarade inventariseerimise üks puudusi oli, et see vaid harvalt dokumenteeritud fotodega - nõrk fotodokumentatsioon andis aga end tunda kõigil muinsuskaitsealadel. Nii on kirjutanud V. Vaga: "Ei ole kahtlust, et need suured projektid, millest tihti räägitakse (läbimurdmine vanast linnast, Toompea ümberehitamine) varem või hiljem teostuvad. Vana Tallinn kaotab siis suure osa oma senisest ilbest. Kaitsta seda ei saa ja ei ole ka mõtet, sest ei saa teha ühest suurest linnast vabaõhumuuseumi. Et seda vana Tallinnat siiski osale päästa ja tema mälestus jätta tulevastele generatsioonidele, tuleks hakata teda pildistama võimalikult üksikasjaliselt ja mida varem, seda parem. Ühtlasi peab silmas pidama, et Tallinna kohta öeldu maksab ka provintsi kohta."¹ Suuremaid pildistamisaktioone alustatigi 1930. aastal (fotograafid Akel, Selleke)². Finantside puudusel edenes üsna visalt mälestusmärkide moodsustamine (grohmann, Ederberg jt.). Inventariseerimise, fotografeerimise jms. kõrval ei tohiks me jätta märkimata ka mitmete mälestusmärkide põhjalikumad uurimist - eelkõige T. H. Kjellin oma uurimistega Karja kirikust³ ja Kesk-Eesti kirikutest⁴ ning O. Freymuth Tartu Toomkirikust.⁵

¹ ENSV ORKA, f. 1108, n. 5, s.543, lk. 5-6.

² ENSV ORKA, f. 1108, n. 5, s.600, lk. 127.

³ T.H. Kjellin. Die Kirche zu Karris auf Oesel und ihre Beziehungen zu Gotland. Lund 1928.

⁴ T.H. Kjellin. Hallenkirchen Estlande und Gotland. Lund 1928.

⁵ "Ajalooline Ajakiri". 1926, lk. 20-36. 1927. lk. 90-91, vt. ka O. Freymuth. Meie arhitektuuriloo seniseist saavutustest. - "Ajalooline Ajakiri" 1930, lk. 109-117.

1925. aasta Muinsusvarade kaitse seadus ei taotlenud olla üks raamseadus, vaid ka tegelikuks eeskirjaks ja juhiseks muinsuste kaitsel. Seaduste praktilisel rakendamisel asjaomaste organite poolt selgus siiski varsti, et seadus, eriti osas, mis puutus kaitseabinõude kasutamisse registreeritud kinnismuististe kohta, oli osalt puudulik. Seaduses ettenähtud üldsonalist muinasvarade ilme muutmiskeeldu (seadus §14) oli tarvis kinnismuististe eri rühmade, ühelt poolt esiajalooliste, teiselt poolt ajalooliste muististe kohta lähemalt määratleda, sest kumbki muististe liik nõudis tehniliselt kui ka sisuliselt eri käsitlemist. Nii andiski Hariduse ja Sotsiaalministeerium juba 1926. aasta lõpupoolel välja "Hariduse ja Sotsiaalministeeriumi sundmääruse registreeritud kinnismuinasvarade käsitamise kohta."¹, mis sisuliselt oli Muinasvarade kaitse seaduse täiendus.

Me ei võta eesmärgiks siin kõiki korrastus-, remondi- ja restaureerimistöid, mis 1920. aastate lõpul -1930. aastate alul ehitismälestiste juures ette võeti, kirjeldada. Märgitagu, et Muinsusnõukogu summad selliste tööde teostamiseks polnud eriti suured: näiteks 1926. aastal saadi Haridusministeeriumi toetusel katus peale Padise kloostri kirikule, Kaerma kirikus teostati sisemine remont, tehti töid Haapsalu kirikus, remonditi Petseri kloostri ühe vanema kiriku katus ja näiteks 1930-31 korrastati Valjala, Karja, Muhu ja Palamuse kirikuid ja Põltsamaa lossi jne.

x x x

¹ "Riigi Teataja" 1926. Nr. 47.

x x x

Siiski oli 1925. aasta Muinasvarade kaitse seaduse konstruksioonis rida puudusi, mis end aja jooksul üha teravamalt tunda andsid. Eelkõige puudutasid need kahte valdkonda.

Esiteks. Üle riigi laiali asuvate rohkete muististe korras- hoid ja järelvalve, uute muististe registreerimine jne. nõudsid pidevat tööjõudu - kuid kehtiv seadus polnud seda seaduse funk- tionärina ette näinudki. See oli peamisi põhjusi, miks muinsus- kaitse ähvardas paiguti kujuneda vaid väliseks vormitaitmiseks, nimestikkude ja kataloogide koostamiseks.

Teiseks oluliseks puuduseks oli asjaolu, et seaduses ette- nähtud kitsendavad kaitseabinõud olid rakendatavad ainult Hari- dusministeeriumi poolt seatud korras r e g i s t r e e r i - t u d muististe kohta, kuna aga kaugelt kõik erakätes olevad muinasvarad ei saanud Haridusministeeriumile tegelikult teata- vaks, ega omanikud polnud huvitatudki nende teatavaks tegemisest, oli seaduse efekt sagedasti puudulik. Eelpoolmainitud puudustele juhiti asjatundlike ringkondade poolt juba varakult tähelepanu. 1928. aastal tegi Tartu Ülikooli filosoofiateaduskond Ülikooli Valitsuse kaudu Haridusministeeriumile ettepaneku täiendada senist muinsuskaitse korraldust muinsuskaitse inspektori ametisse kutsumisega. Algatus jäi seekord teostamata. Aktuaalsemalt tõusis Muinasvarade kaitse seaduse muutmise küsimus üles 1935. aasta sügisel, kui asuti koostama muuseumide seadust - kuna esialgu plaanitud muuseumite ja muinsuskaitse allutamist ühisele juhti- misele ei saanud lugeda mõistlikuks otsustatigi mõlemale alale välja töötada uus seadustik. Kuna senise Muinasvarade kaitse seaduse nõrgad kohad tuntud, kujunes uue seaduse väljatöötamine

üsna kiireks ning 12. augustil 1936. aastal ilmuski see Riigivanema dekreedina.¹

Uuendatud Muinasvarade kaitse seadus koosnes 5 peatükist. Esimeses peatükis "Üldeeskirjad" määritleti lähemalt muinasvarad, mis kuulusid kaitse alla - võrreldes seaduse varasema tekstiga oli tehtud üksnes väiksemaid redaktsioonilisi muudatusi. Põhimõtteliselt uut sisaldas aga teine peatükk - "Muinsuskaitse korraldus". Seaduse uue redaktsiooni järgi sai muinsuskaitset teostama Haridusministeeriumi Teaduse ja Kunsti osakond, Muinsuskaitse Nõukogu (varasem nimetus Muinsusnõukogu), muinsuskaitse inspektor, maakonna muinsushooldajad ja muinsuskaitse usaldusmehed. Viimase, nimelt inspektor, muinsushooldaja ja muinsuskaitse usaldusmehed olid võrreldes eelmise seadusega uued. Muinsuskaitse Nõukogu tähtsamaks funktsiooniksmäärati muististe väärtuste tunnustamine ning ettepanekute tegemine nii nende registreerimiseks kui kaitse alt vabastamise kohta. Muinsuskaitse inspektori ülesandeks määrati muinsuskaitse tegelik korraldamine ja juhtimine ning koos maakondade muinsushooldajate ning usaldusmeestega otsene kontroll muististe üle. Muinsushooldajate, samuti usaldusmeeste ametid olid auametid ja seega tasuta.

Seaduse kolmas peatükk sisaldas muinsuskaitse teostamisse puutuvaid eeskirju. Selles oli endisest seadusest üle tulnud paragrahvidega liidetud ja olulisemad osad Haridusministeeriumi poolt 1926. aastal antud sundmäärusest. Muinasvarade väljaveo

¹ "Riigi Teataja" 1936. Nr. 67. Vt. ka E. Laid. Täiendatud muinasvarade kaitse seadus. - "Ajalooline Ajakiri" 1936. lk. 164-168; E. Laid. Legislation sur la protection des monuments historiques en Estonie. Tallinn 1937. Vt. ka lisa nr. 2 käesoleva töö lõpul

keelu laiendas uus seadus kõigi vallamuististe peale olenemata sellest, kas need on Haridusministeeriumis registreeritud või mitte.

Neljas peatükk "Lõppeeskirjad" selgitas mõningaid seaduse rakendamise vormilisi küsimusi.

Kaheldamatult kujunes uus seadus varasemaga võrreldes detailsemaks ja kaugemale küündivamaks. See andis küllaldast alust muististe kaitseks nii hävinemise kui kahjustamise eest, samuti lõpetas ajaloo- ja kunstiesemete loata väljavoolu maalt. Koos teiste enam-vähem samal ajal vastuvõetud seaduste ja määrustega (Kultuurikapitali korraldus, Arhiivi seadus, Looduskaitse seadus jt.) oli Eesti jõudnud oma kultuurialases seadusandluses samale tasemele Euroopa enamarenenud maadega.

L i s a n r. 1

Riigikogu poolt 19. juunil 1925.a. vastu võetud

Muinasvarade kaitse seadus¹

§ 1. Muinasvaradeks käesoleva seaduse mõttes loetakse:

A. Kinnismuinasvarad:

1) Eelajaloolised asulad, vanad kalmud ja matmispaigad, maalinnad, linnamäed ja tornimäed, ohvrikivid, kirjaga kaetud kinnised kivid ja kaljud;

2) legendaarsed ja ajaloolised mälestuskohad, nagu "kalevisängid", lahinguväljad, karistusasemed;

3) endiste kindluste, losside, kloostrite, kirikute ja kabelite varemed;

4) ajalooliselt või kunstiajalooliselt tähtsad ehitused ja ehituste rühmad;

5) loodusmuinasvarad, nagu ohvripaigad, hliepuud ja pühad allikad;

6) kõik muud niisugused inimeste tehtud või looduslikud esemed, mis säilitavad rahvuslikke või teaduslikke mälestusi endisajast.

B. Vallasmuinasvarad:

1) kõik maapõuest, kalmudest, varemetest, veest või mujalt

¹ "Riigi Teataja" 1925, lk. 603-605

leitud eelajaloolised ja ajaloolised esemed;

2) kirikute inventar - ajalooliselt vanad skulptuurid, maalid, haruldased riistad, hõbepingid jne.;

3) kaitse alla võetud ehitustes leiduvad endisaega ise-loomustavad esemed;

4) haruldased kodumaa ja kodumaasse puutuvad trükitooted, arhivaalid ja erilise tähtsusega ajaloolised dokumendid;

5) etnograafilised, numismaatilised ja heraldilised kogud;

6) kultuur- ja kunstiajaloolised asjad, millel eriline ajalooline väärtus.

§ 2. Seaduse kaitse all seisavad kõik muinasvarad, mille rahvuslik, teaduslik või kunstiajalooline tähtsus tunnustatud käesolevas seaduses ettenähtud korras.

§ 3. Muinasvarade kaitset teostab haridusminister temale alluva muinsusnõukogu abil.

Muinsusnõukogu võimkonda kuulub muinasvarade väärtuse tunnustamine, nende hindamine ja registreerimiseks ettepanemine ja üldse kõigi küsimuste lahendamine, mis muinasvarade kaitsega seotud. Muinsusnõukogu moodustavad Tartu Ülikooli muinasteaduse, kunstiajaloo, Eesti ja põhjamaade ajaloo professorid, Eesti rahva muuseumi juhataja ja haridusministri poolt nimetatud nõukogu juhataja. Vastavate küsimuste asjus kuuluvad nõukogusse ka Teedeministeeriumi esitaja, riikliku keskarhiivi juhataja ja kohalike omavalitsuse esitaja. Juhataja puudumisel täidab teine aset keegi muinsusnõukogu poolt tema liigete hulgast valitud asetäitja. Muinsusnõukogu tegutseb tema enda poolt väljatöötatud ja haridusministri poolt kinnitatud koolkonna alusel. Tema otsused kinnitab haridusminister.

Märkus 1. Kui mõni vastavaist professuuridest vakant on, määratakse vastav nõukogu liige haridusministri poolt isikute hulgast, keda selleks esitab Tartu Ülikooli filosoofia teaduskond.

Märkus 2. Muinsusnõukogu istungitest võivad nõukogu kutsel nõuandva häälega osa nende kodumaaliste teaduslike ühingute esitajad, kes üleval peavad üldsusele avatud muuseume.

§ 4. Kaitsetavaid muinasvaru registreerib haridusministeerium muinsusnõukogu abil.

§ 5. Registreerimisest teatatakse muinasvara omanikule ja kohalikule linna- või maakonnavalitsusele, mille piirkonnas muinasvara asub. Kohalik omavalitsus on kohustatud kõigi tema piirkonnas asuvate registreeritud muinasvarade nimekirja korras pidama ja nende alalhoiu järgi valvama. Kui alalhoid puudulik või kui muinasvara ähvardab hävimine, on kohalik omavalitsus kohustatud sellest viibimata teatama haridusministeeriumile.

§ 6. Muinasvara registrist mahakustutamise sünnib haridusministri otsusel muinsusnõukogu arvamise põhjal. Registrist mahakustutamisest teatatakse asja omanikule ja vastavale omavalitsusele (§ 5).

§ 7. Eraomanduses olevate muinasvarade kohta maksavad järgmised kitsendavad kaitseabinõud:

- 1) väljaveo keeld,
- 2) riigi ostueesõigus muinasvara müümise korral,
- 3) parandusjagamise kitsendus,
- 4) muinasvarade omandamine sundvõõrandamise teel,
- 5) muinasvarade ilme muutmiskeeld,
- 6) järelvalve parandustööde järele,
- 7) kaevamiste ja ehitistööde seismapanek ja keeld.

Missuguseid kaitseabinõusid üksikutel juhtudel tarvitusele võtta otsustab haridusminister muinsusnõukogu arvamist ära kuulates käesolevas seaduses ettenähtud piirides.

§ 8. Arheoloogilisel otstarbel ettevõetavaiks kaevamisteks annab luba haridusministeerium muinsusnõukogu vastava ettepaneku põhjal. Kui maaomanik keeldub lubamast oma maal kaevamisi ette võtta, läheb asi ühes muinsusnõukogu motiveeritud arvamusega haridusministri ettepanekul vabariigi valitsuse otsustada. Kaevamiste tagajärgede üle tuleb aru anda muinsusnõukogule.

§ 9. Kui ehitus-, põllu- ja kaevamis- või muude sarnaste tööde juures puututakse kokku kinnismuinasvaraga, kalmuga või mõne muinsuste leiupaigaga, on ettevõtja kohustatud tööd seisma jätma sel määral, et leiukoht puutumata jääks, ja sellest kohe teatama haridusministeeriumile, kes asjatundja kohale saadab. Neil juhtumitel, mil tööde seismajätmine oleks tehniliselt võimalik või eriliselt suurte aineliste kahjudega ühendatud, on ettevõtja õigustatud tööd jätkama, leiust viibimata teatades haridusministeeriumile, kes asjatundja kohale peab saatma. Viimasel on õigus ajutiselt, kuni haridusministeeriumi otsuseni tööd seisma panna, et leiukoht puutumata jääks.

§ 10. Kahjud, mis saab maaomanik muinasvarade kaevamisel või ettevõtja töö seismajätmisel, tasutakse omaniku või ettevõtja nõudel haridusministeeriumi poolt vastastikuse kokkuleppe alusel. Kui kuue kuu jooksul ei saavutata kokkulepet kahjude suuruse kohta, määrab kahjude suuruse kindlaks kolme kuu jooksul kolmeliikmeline hindamiskomisjon, kelle ühe liikme määrab haridusministeerium, teise - kahjusaaja ja kolmanda - vastav rahukogu rahukohtunike hulgast. Komisjoni otsuste peale edasi-kaebust ei ole.

Tasu makstakse välja kolme kuu jooksul pärast kokkuleppe saavutamist või hindamisotsuste tegemist.

§ 11. Kõik maast, veest ja mujalt peale käesoleva seaduse maksma- hakkamist leitavad vallasmuinasvarad, mis nii vanad, et nende omanikku ei teata, lähevad riigi omanduseks. Kui kaevamine ette võetud mõne teatava muuseumi otsekohesel ülesandel, võib leiu paigutada sellesse muuseumi.

§ 12. Nõudmise korral maksab riik leidjale tasu täieliku antiik- väärtuse suuruses, mille määrab kindlaks haridusminister muin- susnõukogu ettepanekul. Riigi kulul toimepandud kaevamistel saadud leiu eest tasu ei maksta.

§ 13. Leidasjad tulevad leidmisolekus ja kõik asjad üheskoos haridusministeeriumile üle anda, või, leiust otsekohe haridus- ministeeriumile teatades, nad ajutiselt alal hoida, kuni tarvi- like korralduste tegemiseni haridusministeeriumi poolt.

Leidasju ei tohi puhastamise, haljastamise, viilimise, murdmise või muul teel rikkuda ega asjade üksikuid osi ükstei- sest lahutada.

Omavalitsused on kohustatud haridusministeeriumi kulul edasi toimetama muinasvaru, mis leidjad edasiseatmiseks neile annavad.

§ 14. Registreeritud kinnismuinasvarasid on keelatud hävitada, rikkuda või haridusministri loata mõnel teisel viisil nende ilmet oluliselt muuta.

Registreeritud kinnismuinasvarade restaureerimine ja paran- damine sünnib haridusministri järelevalvel. Omanikud on kohustatud vastavad plaanid haridusministrile kinnituseks esitama.

Haridusminister otsustab asja kahe nädala jooksul. Ei järgne selle aja jooksul keeld, loetakse plaan kinnitatuks. Otsuse vastu võib administratiivkorras kaevata.

§ 15. Kui muinasvaradeks registreeritud ehituste omanikud, tähele panemata muinsusnõukogu sellekohaseid meeldetuletusi, ei kaitse neid ehitisi hävinemise või tuntava halvenemise eest, siis võidakse neid haridusministri algatusel omandada riigile sundvõõrandamise teel.

Sundvõõrandamine sünnib seaduste kogus X köites §§ 575-593 ettenähtud korras, kusjuures § 582 tähendatud komisjoni kohuseid täidab muinsusnõukogu.

§ 16. Registreeritud vallasmuinasvaru on keelatud hävitada või rikkuda samuti nende ilmet muuta restaureerimise ja parandamise kaudu või mõnel teisel viisil. Samuti on keelatud registreeritud muinasvaru ilma loata välismaale viia. Neid registreeritud vallasmuinasvaru, mis moodustavad üheskoos tüüpilise terviku, on keelatud ilma loata üksikult võõrandada või parandada või paranduse jagamisel jaotada. Neid registreeritud vallasmuinasvaru, mis teatava kinnismuinasvaraga ühes paigas asudes moodustavad sellega stiililise üksuse on keelatud ilma loata võõrandada või sellest kinnismuinasvarast ümberpaigutamise teel lahutada. Registreeritud avalikke antikvariaalide kogusid, kiriklikku inventari ja riigi ning omavalitsuse päralt oleva muinasvaru ei või ilma loata võõrandada.

Kõigil neil juhtumisel annab vastava loa haridusminister muinsusnõukogu otsuse põhjal.

Märkus. Testamendi korralduste kohta, mis on vastuolus käesoleva paragrahviaga on maksvad B.E.S. §§ 2787 ja 2788.

§ 17. Järelevalvet muinasvarade parandustööde järgi teostab haridusministeerium muinsusnõukogu arvamist ära kuulates. Samuti on haridusministeeriumil õigus nii riigile ja omavalitsusele kui ka eraisikuile kuuluvaid muinasvaru parandada ja restaureerida.

selleks määratud krediitide piires.

§ 18. Kui üksikute registreeritud vallasmuinasvarade või nende kogude omanik ei suuda neid konserveerida, ega hävinemise eest kaitsta, võib haridusministeerium muinsusnõukogu ettepanekul omanikule tähtaja määrata tarvilike kaitseabinõude käsitlusele võtmiseks; kui omanik määratud tähtaja jooksul ettekirjutatud abinõusid käsitlusele ei võta, võib haridusministeerium neid asju ajutiselt tasuta hoiule võtta ja mõnesse muuseumisse hoiule paigutada kuni omaniku poolt nende korralik alahoidmine ei ole tagatud.

§ 19. Eraomanduses olevate registreeritud vallasmuinasvarade müügist tuleb teatada haridusministeeriumile. Riigil on niisugusel juhtumisel ostueesõigus, mida ta võib teostada 14 päeva jooksul teadaande kättesaamist arvates. Ostueesõiguste teostamise kohta saadakse ostu-müügi lepingu osalistele teadaanne. Ostuhind makstakse müüjale välja ühe kuu jooksul pärast teadaande kättetoimetamist. Selle määruse vastu käivad võõrandamise tehingud tühistatakse haridusministeeriumi nõudmisel kohtulikus korras.

Registreerimisega seotud kohustused lähevad üle ka ühes muinasvaraga tema uuele omanikule.

§ 20. Kaitsetavate muinasvarade registreerimise ning käesolevas seaduses ettenähtud kaitseabinõude käsitamise kohta on haridusministril õigus sundmäärusi välja anda, ära kuulates muinsusnõukogu arvamist.

Sundmäärustest üleastujaid karistatakse rahukohtu trahviseaduse § 29 põhjal.

Muinasvarade väljaveo hulk rikkumise korral konfiskeeritakse

muinasvara riigi omandusena.

§ 21. Vabariigi valitsusel on õigus oma määrusega lähemalt korraldada registreeritud muinasvarade nimekirja pidamist ja nende alalhoidmise järele valvamist oma valitsuse asutuste poolt (§ 5).

Algkirjale alla kirjutanud

Riigikogu esimees A. Rei

sekretär J. Holberg

Lisa nr. 2

Muinasvarade kaitse seadus

Antud Riigivanema poolt dekreedina 12. augustil 1936

1. peatükk

Üldeeskirjad

§ 1. Seaduse kaitse alla kuuluvad kõik muinasvarad, millel on rahvuslik, teaduslik või kunstiajalooline tähtsus.

§ 2. Muinasvaradeks käesoleva seaduse mõttes loetakse:

a) kinnismuistised:

- 1) esiajaloolised asulad, vanad kalmed ja matmispaigad, muinaslinnad, pelgupaigad ja tornimäed, ohvrikivid, kiviga kaetud kinnised kivid ja kaljud;
- 2) legendaarsed ja ajaloolised mälestuskohad nagu lahinguväljad, karistusasemed, kalevipoja-sängid jm.;
- 3) endiste kindlustuste, losside, kloostrite, kirikute ja kabelite varemed;
- 4) ajalooliselt või kunstiajalooliselt tähtsad ehitised ja ehitiste rühmad;
- 5) loodusmuistised, nagu ohvripaigad, hiiepuud ja pühad allikad;
- 6) kõik muud inimeste tehtud või looduslikud esemed, mis säilitavad rahvuslikke või teaduslikke mälestusi endisajast.

b) vallasmuistised:

- 1) kõik maapõuest, kalmeist, varemeist, veest või mujalt leitud esiajaloolised ja ajaloolised esemed;
- 2) kirikute inventar, ajalooliselt vanad skulptuurid, maalid, haruldased riistad, hõbipingid jne.;

- 3) kaitse alla võetud ehitistes leiduvad endisaega iseloomustavad esemed;
- 4) etnograafilised, numismaatilised ja heraldilised kogud;
- 5) kultuuri- ja kunstiajaloolised esemed, millel on eriline ajalooline väärtus.

2. peatükk

Muinsuskaitse korraldus

§ 3. Muinasvarade kaitset teostab Haridusministeeriumi Teaduse- ja kunstiosakond, muinsuskaitse nõukogu, muinsuskaitse inspektori, maakonna muinsushooldajate ja muinsuskaitse usaldusmeeste kaudu.

§ 4. Haridusministeeriumi teaduse- ja kunstiosakonna ülesandeks muinsuskaitse alal on:

- 1) muinsuskaitse tegevuse juhtimine, korraldamine ja järelvalve teostamine;
- 2) muinsuskaitse alla võetud maa-alade, ehitiste ja esemete registri pidamine;
- 3) muinsuskaitse nõukogu ettepanekute elluviimine;
- 4) juhtnõõride andmine muinsuskaitse alla tegutsevaile asutustele ja isikutele;

§ 5. Muinsuskaitse nõukogu on nõuandev organ, mille ülesandeks on muististe väärtuste tunnustamine, nende kaitssesse puutuvate küsimuste selgitamine ja vastavate ettepanekute ja kavade valmistamine.

Muinsuskaitse nõukogu ülesandeks on eriti:

- 1) kaitseabinõude määramine üksikute muististe kohta;
- 2) arheoloogiliste kaevamiste teostamise kohta esitatud kavade

läbivaatamine, ettepanekute tegemine kaevamislubade andmiseks ja kaevamisaruannete vastuvõtmine;

- 3) ettepanekute tegemine kaitse alla võetavate muististe registreerimise kohta;
- 4) ettepanekute tegemine kaitse alla võetud muististe registrist kustutamise kohta;
- 5) tarbe korral muististe väärtuse hindamine, nende ostmisel riigi poolt, samuti tasu maksmisel leidesemete eest;

§ 6. Muinsuskaitse nõukogu koosseisu kuuluvad:

- 1) Haridusministeeriumi teaduse- ja kunstiosakonna direktor;
- 2) Haridusministeeriumi muinsuskaitse inspektor;
- 3) Tartu Ülikooli muinasteaduse professor;
- 4) Tartu Ülikooli kunstiajaloo professor;
- 5) Tartu Ülikooli Eesti ja Põhjamaade ajaloo professor;
- 6) Eesti Rahva Muuseumi direktor.

Nõukogu esimeheks on Haridusministeeriumi teaduse ja kunstiosakonna direktor või tema asemikuna muinsuskaitse inspektor.

Kui mõni vastavaist professuuridest on vakantne, määratakse vastav nõukoguliige Haridusministri poolt isikute hulgast, keda selleks esitab Tartu Ülikooli filosoofiateaduskond.

Muinsuskaitse nõukogu istungitest võivad osa võtta nõukogu kutsel nõuandva häälega asutiste ja teadusliikude organisatsioonide esindajad nende erialasse puutuvate küsimuste arutamisel.

§ 7. Muinsuskaitse nõukogu töötab tema enda poolt väljatöötatud ning haridusministri poolt kinnitatud kodukorra alusel.

Muinsuskaitse nõukogu otsused kinnitab haridusminister.

Muinsuskaitse nõukogu koosolekuid peetakse tarviduse järgi. Koosoleku kutsub kokku nõukogu esimees või tema puudumisel ase-

täitja. Koosolek on otsustusvõimeline, kui on koos esimees või tema asetäitja ja vähemalt 2 liiget.

§ 8. Järeelvalvet muinasvarade kaitse üle teostab Haridusministeeriumi teaduse ja kunstiosakonna direktor ja muinsuskaitse inspektor.

Muinsuskaitse inspektori nimetab ametisse haridusminister teaduse ja kunstiosakonna direktori ettepanekul muinsuskaitse nõukogu poolt ülesseatud kandidaatide hulgast. Muinsuskaitse inspektor peab omama kõrgemat haridust muinasteaduse, kunstiajaloo või etnograafia alal.

§ 9. Muinsuskaitse inspektori ülesandeks on eriti:

- 1) muinsuskaitseesse puutuvais küsimusis ettepanekute tegemine, kavade ja aruannete koostamine;
- 2) järeelvalve otsene teostamine muinsuskaitse alal;
- 3) maakonna muinsushooldajatega ja muinsuskaitse usaldusmeestega ühenduse pidamine ja neile nõu ja juhatuse andmine.

§ 10. Haridusministeerium organiseerib kohalikkude omavalitsuste ja vastavate organisatsioonide kaasabil maakonna muinsushooldajate ja muinsuskaitse usaldusmeeste võrgu.

Maakonna muinsushooldaja, samuti muinsuskaitse usaldusmehe amet on auamet ning tasuta.

§ 11. Maakonna muinsushooldajate ja muinsuskaitse usaldusmeeste ülesandeks on eriti:

- 1) valvata oma piirkonnas muinasvarade kaitse teostamise järele;
- 2) teatada muinsuskaitse inspektorile ja tarbe korral vastavaile ametivõimudele muinsuskaitse alal antud seaduste ja määruste rikkumisest;

- 3) anda muinsuskaitse inspektorile teateid uutest muinasleidudest ja hoolitseda leidesemete edasitoimetamise eest Haridusministeeriumi teaduse ja kunstiosakonda;
- 4) äratada kohapeal huvi ja arusaamist muinsuskaitsest ning selgitada muinasvarade kaitse tähtsust;

§ 12. Muinsuskaitse inspektoril, maakonna muinsushooldajatel ja muinsuskaitse usaldusmeestel on õigus pöörduda vastavate ametivõimude poole muinsuskaitse teostamiseks vajaliku abi saamiseks.

§ 13. Muinsuskaitse alal järelvalve teostamise vastavas piirkonnas võib Haridusministeeriumi tarbe korral panna temale alluvaile riigiteenijaile ja kokkuleppel vastava omavalitsusega ka omavalitsusteenijaile.

§ 14. Kõigile muinsuskaitse alal tegutsevaile isikuile võidakse hoolsa ja tulemusriikka tegevuse eest annetada muinsuskaitse teenetemärke riigivanema poolt kinnitatud statuudis ettenähtud alusel.

3. peatükk

Muinsuskaitse teostamine

§ 15. Kõik maast, veest ja mujalt peale 19. juunit 1925 leitud või leitavad vallasmuistised, mis nii vanad, et nende omanikku ei teata, lähevad riigi omandiks. Kui kaevamine on ette võetud teatava muuseumi otsesel ülesandel, siis võib leiu paigutada sellesse muuseumi.

§ 16. Nõudmise korral maksab riik leidjale tasu täieliku antiikväärtuse suuruses, mille määrab Haridusministeerium muinsuskaitse nõukogu ettepanekul. Riigi kulul toimepandud kaevamis-

tel saadud leiu eest tasu ei maksta.

§ 17. Leidasjad tuleb leidolekus ja kõik asjad üheskoos üle anda Haridusministeerium teaduse ja kunstiosakonnale või leiust otsekohe Haridusministeeriumile teatades, nad ajutiselt alal hoida kuni tarvilikkude korralduste tegemiseni Haridusministeeriumi poolt.

Leidasju ei tohi enne üleandmist puhastamise, haljastamise, viilimise, murdmise või muul teel rikkuda ega asjade üksikuid osi üksteisest lahutada.

Omavalitsused on kohustatud Haridusministeeriumi kulul edasi toimetama vallasmuistised, mis leidjad neile annavad edasisaatmiseks.

§ 18. Vallasmuistiseid on keelatud hävitada või rikkuda, samuti nende ilmet muuta restaureerimise või parandamise kaudu või mõnel teisel viisil. Samuti on keelatud neid viia ilma loata välismaale. Väljaveo keelu rikkumise korral konfiskeeritakse vallasmuistis riigi kasuks.

§ 19. Eraomanduses olevate vallasmuististe müügi kavatsustest tuleb teatada Haridusministeeriumi teaduse ja kunstiosakonda. Riigil on niisugusel juhtumil ostueesõigus, mida ta võib teostada 14 päeva jooksul. Teadaande kättesaamisest arvestades ostueesõiguse teostamise kohta saadakse ostu-müügilepingu osalistele teadaanne. Ostuhind makstakse müüjale välja ühe kuu jooksul pärast teadaande kättetoimetamist. Selle määruse vastu käivad võõrandamistingud tühistatakse Haridusministeeriumi nõudmisel kohtu korras.

§ 20. Muistised, mille rahvuslik, teaduslik või kunstiajalooline tähtsus on tunnustatavad käesolevas seaduses ettenähtud korras, kantakse vastavasse registrisse.

40

Registreerimisest teatatakse muistise omanikule ja kohalikule omavalitsusele, mille piirkonnas muistis asub. Kohalik omavalitsus on kohustatud korras pidama kõigi tema piirkonnas asuvale registreeritud muististe nimekirja ning valvama muististe alalhoidu järele. Kui alalhoid on puudulik või kui muistist ähvardab hävimine, on kohalik omavalitsus kohustatud sellest viivitamata teatama Haridusministeeriumi teaduse ja kunstiosakonnale.

Registreerimisega seotud kohustused lähevad ühes muistisega tema uuele omanikule.

§ 21. Muististe registrist kustutamine toimub Haridusministri otsusel muinsuskaitse nõukogu ettepaneku põhjal. Registrist kustutamisest teatatakse asja omanikule ja vastavale omavalitsusele (§ 20).

§ 22. Kõigi eraomanduses olevate muististe kohta maksavad järgmised kitsenduvad kaitseabinõud:

- 1) väljaveo keeld;
- 2) riigi ostueesõigus muistise müümise korral;
- 3) pöörandi jagamise kitsendus;
- 4) muistise omandamine sundvõõrandamise teel;
- 5) muistise ilme muutmise keeld;
- 6) järelvalve parandustööde üle;
- 7) kaevamiste ja ehitustööde seismapanek ja keeld.

Missuguseid kaitseabinõusid, käesolevas seaduses ettenähtud piirides üksikuil juhtumeil tarvitusele võtta, otsustab Haridusminister, Era kuulunud muinsuskaitse nõukogu arvamise.

§ 23. Arheoloogilisel otstarbel ettevõetavaiks kaevamisteks annab loa Haridusminister _____ muinsuskaitse nõukogu vastava ettepaneku põhjal. Kui maaomanik keeldub lubamast oma

maal kaevamisi ette võtta, läheb asi ühes jmuinsuskaitse nõukogu motiveeritud arvamisega Haridusministri ettepanekul Vabariigi Valitsuse otsustada. Kaevamiste tagajärgede üle antakse aru muinsuskaitse nõukogule.

§ 24. Kui ehitus-põllu- ja kaevamis- või muude seesuguste tööde juures puututakse kokku kinnismuistisega, kalmega või muinsuste leiupaigaga on ettevõtjad kohustatud tööd seisma jätma sel määral, et leiukoht puutumata jääks ja sellest kohe teatama Haridusministeeriumi teaduse ja kunstiosakonnale, kes saadab kohale asjatundja.

§ 25. Kahjud, mis saab maaomanik muististe kaevamisel või ettevõtja töö seismajätmisel, tasutakse omaniku või ettevõtja töö seismajätmisel, tasutakse omaniku või ettevõtja nõudel Haridusministeeriumi poolt vastastikuse kokkuleppe alusel kui kuue kuu jooksul ei saavutata kokkulepet kahjude suuruse kohta, määrab kahjude suuruse kindlaks kolme kuu jooksul kolmeliikmeline hindamiskomisjon, kelle ühe liikme määrab Haridusministeerium, teise - kahjusaaja ja kolmanda - vastav rüngkonnakohus jaoskonnakohtunikkude hulgast. Komisjoni otsuste peale edasikae- bust ei ole.

Tasu makstakse välja kolme kuu jooksul pärast kokkuleppe saavutamist või hindamisotsuste tegemist.

§ 26. Registreeritud kinnismuistiseid on keelatud hävitada, rikkuda või Haridusministeeriumi teaduse ja kunstiosakonna loata mõnel teisel viisil nende ilmet muuta.

Registreeritud kinnismuististe restaureerimine ja parandamine toimub Haridusministeeriumi teaduse ja kunstiosakonna järevalvel. Omanikud on kohustatud esitama vastavad plaanid Ha-

ridusministeeriumi teaduse ja kunstiosakonnale kinnitamiseks.

Haridusministeeriumi teaduse ja kunstiosakond otsustab asja hiljemalt ühe kuu jooksul. Otsuse vastu võib kaevata administratiivkorras.

§ 27. Sellest ajast, kui kinnismuististe kaitse alla võtmisest on teatatud isikuile või asutistele, kelle omanduses või valdamisel nad on, on keelatud:

- 1) muistiseil, kalmeil ja asulakohtadel maaharimine, kaevamine, ehitiste püstitamine ja puude külvamine või istutamine;
- 2) hiiepuude raiumine, hiiepaikade harimine ja kaevamine, samuti neil asetsevate pöösaste raiumine;
- 3) hiieallikate kuivatamine, kraavitamine, rookimine;
- 4) ohvrikivide ja teiste ajalooliste märkide, kivide, kiviristide ja piirikivide lõhkumine, ümberpaigutamine ja sisseehitamine;
- 5) muinaslinnadel ja pelgupaikadel maaharimine, kaevamine, liiva, kruusa ja kivide võtmine, ehituste püstitamine ja puude külvamine või istutamine;
- 6) kirikute, kloostrite, kabelite, losside ja kindluste varemete restaureerimine, samuti nende külge ehituste püstitamine;
- 7) kaitse alla võetud ehitiste ja ehitisrühmade lammutamine, ümberehitamine, nende ilme muutmine parandustöödega, samuti ka nende iseloomuliste osade, nagu fassaadide, portaalide, katuste ja sisemiste ning väliste kaunististe muutmine.

§ 28. Kui § 27 p. 6 ja 7 nimetatud muistiseid ähvardab hävimine ja isikud või asutised, kelle omanduses või valdamisel nad seisavad ei suuda tarvilisi parandusi teha, siis tuleb sellest aegsasti teatada Haridusministeeriumi teaduse ja kunstiosakonnale.

43

§ 29. Kui muistiseks registreeritud ehitiste omanikud, tähele panemata Haridusministeeriumi sellekohaseid meeldetuletusi, ei kaitse neid ehitisi hävimise või tunduva halvenemise eest, siis võidakse neid Haridusministri algatusel omandada riigile sundvõõrandamise teel.

Sundvõõrandamine sünnib Tsiviilseaduse (seaduste kogu X köide) § 575-593 ettenähtud korras, kusjuures § 582 tähendatud komisjoni kohuseid täidab muinsuskaitse nõukogu.

§ 30. Neid registreeritud vallasmuistiseid, mis moodustavad üheskoos tüübilise terviku, on keelatud ilma loata üksikult võõrandada või pärandada või pärandi jagamisel jaotada. Neid registreeritud vallasmuistiseid, mis teatava kinnismuistisega ühes paigas asetsedes moodustavad sellega stiililise üksuse, on keelatud ilma loata võõrandada või sellest kinnismuistisest ümberpaigutamise teel lahutada. Registreeritud muinasvarakogusid, kiriklikku inventari ja riigi ning omavalitsuse pärgalt olevaid muistiseid ei või ilma loata võõrandada.

Kõigil neil juhtumel annab vastava loa Haridusminister muinsuskaitse nõukogu otsuse põhjal.

Haridusministril on õigus muinsuskaitse nõukogu ettepanekul lahutatud vallasmuistiseid paigutada tagasi nende ehitiste juurde, millega nad üheskoos moodustasid tüübilise terviku ja stiililise üksuse.

§ 31. Järelevalvet XXXX i muististe parandustööde kohta teostab Haridusministeeriumi teaduse ja kunstiosakond. Samuti on Haridusministeeriumi teaduse ja kunstiosakonnal õigus nii riigile ja omavalitsusele kui ka eraisikuile kuuluvaid muistiseid parandada ja restaureerida selleks määratud kreoliitide piirides.

§ 32. Kui üksikute registreeritud vallasmuististe või nende kogude omanik ei suuda neid konserveerida ega hävimise eest kaitsta, võib Haridusministeeriumi teaduse ja kunstiosakond muinsuskaitse nõukogu ettepanekul omanikule tähtaja määrata tarvilikkude kaitseabinõude käsitusele võtmiseks. Kui omanik määratud tähtaja jooksul ettekirjutatud abinõusid tarvitusele ei võta, võib Haridusministeerium need asjad ajutiselt tasuta hoiule võtta ja mõnesse muuseumisse hoiule paigutada, kuni omaniku poolt nende korralik alalhoidmine ei ole tagatud.

4. peatükk

Lõppeeskirjad

§ 33. Kaitstavate muististe registreerimise ning käesolevas seaduses ettenähtud kaitseabinõude tarvitusele võtmise kohta on Haridusministril õigus anda määrusi, ära kuulanud muinsuskaitse nõukogu arvamise.

§ 34. Vabariigi Valitsusel on õigus oma määrusega lähemalt korraldada registreeritud muististe nimekirja pidamist ja nende alalhoidmise järele valvamist omavalitsusasutiste poolt.

§ 35. Käesolev seadus hakkab maksma tema avaldamisega; samast ajast kaotab maksvuse muinasvarade kaitse seadus (RT 111/112-1925).

Tallinnas, 12. augustil 1936

K. Päts
Peaminister
Riigivanema ülesannetes

O. Kask
Haridusminister

Lisa nr. 3

Kunsti- ja arhitektuurimälestiste
kaitse Eestis. 1918-1940.

Valikbibliograafia

1919

Raud, Kr. Kunstiteoste registreerimise kohta käiv seletus.

"Postimees", 1. aug. 1919.

Muinasvarade kaitsest. "Edasi", 4. jaan. 1919, "Edasi", 6. jaan.

1919; "Maaleht", 14. jaan. 1919; "Postimees", 18. jaan. 1919.

- 45 -

1920

Raud, Kr. Ülevõetud mõisate ja nende ümbruse kultuuriline
tähtsus. "Päevaleht", 25. okt. 1920.

1921

X. Barvarei (vanade majade ümberehituse puhul). Revaler. Bote
1921, 8. VIII, nr. 175, lk. 3.

Toompea müürid ja tornid ehitatakse üles endisel kujul. Vaba Maa,
1921, 19. IV, nr. 100, lk. 1. Revaler Bote 1921, 10. V nr. 27,
lk. 1.

"Paks Margareta" seatakse korda. Vaba Maa 1921, 8. X. nr. 267,
lk. 7.

Ajalooliste hoonete hävimine. (Põltsamaa lossi kohta). Kaja
1921, 15. VII, nr. 55, lk. 2.

Muinasvara Ruhno saarelt (A. Pulst: reisi tulemused). Postimees
1921, 25. VIII, nr. 191, lk. 3.

Ruhno. Kiriku ümberpaigutamine Tallinnasse. Rajal. 1921,
27. VIII, nr. 123, lk. 2. Saaremaa 1921, 31. VIII, nr. 67,
lk. 1. Kunstbon. IV-1921, nr. 25, lk. 101.

Zur Erhaltung von Revals Schönkrit. Revaler Bote. 1921. Nr. 260.

1922

Meie muinsusvaranduste alalhoidmise praegusest olukorrast.
(Vestlus Kr. Rauaga TEM ja ERM`ist). Vaba Maa 1922, 7.X,
nr. 234, lk. 4.

~~_____~~
Narva muinsuste korraldamine (Hermanni kindluse torn).
Päevaleht 1922, 29.VI, nr. 148.

Erapooletu. Muinasmärkide hävitamine (Paltiskis).
Vaba Maa 1922, 11.VII, nr. 158, lk. 5.

Ajalooliste ehituste hävitamine (Paltiski "muul", Haapsalu
lossivaremed, Tallinna eramajad ja Paks Margareeta). Vaba
Maa 1922, 18. XI, nr. 270, lk. 5.

1923

Kaiv, J. Muinsuste kaitsest. Eesti Politseileht 1923, 27. I, nr. 2, lk. 21-22. "Postimees" 12. juuni 1923. Päevaleht. 9. mai 1923.

"Äpardunud pulmad". Lubamata tegutsemised muinasaja arvel. (Tallinna Rahva Muuseumi kohta). Vaba Maa 1923, 7. IV, nr. 77, lk. 6.

Muinsuskaitse seaduseelnõu. HM juurde asutakse muinsusnõukogu. Postimees 1923, 12. IV, nr. 95. Päevaleht 1923, 9. IV, nr. 91. Muinasjäänuste kaitseks (Roela linnus). Postimees 1923, 23. VI nr. 164, lk. 4-5.

A.R. Mis ringi käies silma torkab? (Muinasjäänuste hävimine). Lõuna Eesti 1923, 27. VI, nr. 48, lk. 1.

A.H. Kadrina ümberehitatud kiriku pühitsemine. Meie kirik III - 1923, lk. 327-358.

- 49 -

1924

Kuusik, Edgar, Ümberehitusi Tallinna vanalinnas. Eesti Kunsti Aastaraamat 1924-25, lk. 28-32 pilte.

Ümberehitatav Vana Tallinn. Teedeministeeriumi maja Toompeal. 2 pilti. Agu 1924, 18. X, nr. 41, lk. 1386-1387.

Eesti Kunsti Aastaraamat. I. Tallinn 1924, 1. 29.

O. Freymuth Die Wiederherstellung der Kirche in Karris. Dorp. Nachrichten 1924. Nr. 117-118.

- 50 -

1925

Mis saab Põltsamaa lossist. Päevaleht 1925, 24. V, nr. 139.

1926

Hamini korraldusel on ajalooliselt väärtuslikud muinasvarad Narvas ja Virumaal registreeritud ning kaitse alla võetud.

Päevaleht 1926, 17. VIII, nr. 221.

"Paksu Margareete" ning kõigi ajalooliste ümberehituste kavad vastanu muinsuskaitse seadusele. Päevaleht 1926, 7. XII, nr. 333.

Niguliste kiriku maja (Kinga t. nurgal), ümberehitatud Kühnerti poolt. Illustr. Führer 1926, lk. 62.

Das Risenkampfsche Haus (1922 Jacoby ja de Vries'i poolt ümberehitatud). Illustr. Führer 1926, lk. 62.

Haapsalu lossiveremete parandustööd. (Prof. Kjellini kava järele).

Päevaleht 1926, 29. X, nr. 294.

Muinasvarade registreerimine Rakveres (Vallimägi ühes varemetega, kirik ja J. Kunderi haud). Vaba Maa 1926, 15. VIII, nr. 190.

1927

Muinsusnõukogu astub kokku (Saha kabel ja Barklai de Tolli mälestussamba restaureerimine). Postimees 1927, 8. III nr. 64.

Muinsusnõukogu koosolek Tartus. (17. VI ülikooli raamatukogu ümberehitustööd. "Piiskopi maja" Tallinnas. Prohvet Maltsvet: maine haud ja dr. Hurda kogud muinasvara registrisse. Päevaleht 1927, 19. VI, nr. 163.

Laupäeval pidas muinsusnõukogu Tartus koosolekut: Tallinna konservatooriumi majaehitus ei ole lõplikult otsustatud; Toompea kiriku remonteerimine; Kuressaare vallikeldrite küsimus. Kaja 1927, 6. IX, nr. 206.

Rommelgas, E. Kaitset "Vana Tallinna le" (Meie pealinn võiks olla huviränduritele imetlevamaks linnaks. Pildil: Vanim Gooti portaal, Pikk t. 71 ja portaal Munga t. nr. 8.

Paks Margarete. (Ei muuseumiks, ei kunstikojaks ega elumajaks). Vaba Maa 1927, 9. VII, nr. 158; 7. IX nr. 209. Kaja 1927, 8. IX, nr. 208 - muinsusvara nimekirjas. Päevaleht 1927, 7. IX, nr. 243.

Orduloss Narvas (Jääb vanaks...) Päevaleht 1927, 27. IV, nr. 110. 1250.a. ehitatud kiriku parandamine. (Amblas...) Postimees 1927, 12. IV, nr. 101.

Mis teha Põltsamaa lossiga? (Seisab kasutamata ja ehvardab laguneda...) Vaba Maa 1927, 3. II, nr. 28.

Schulbach, Arm. Otepää lossi vanaduspäevad ja surm. Õitsetuled 1927, VI, lk. 23-25+3 pilti.

A.M. Tallgren. Die Denkmalpflege in Estland. Eurasia Septentrionalis Antiqua. I. Helsinki 1927.

Ajalooline Ajakiri. 1926, 1927.

1928

Muinsuskaitse ja uurimised. Pöevaleht, 1928, 23. III, nr. 82, lk. 2.

Muinasvarade alalhoid. (Tartu Toomvaremete paranduse küsimus lahtine. Petseri kloostri suured soovid). Kaja 1928, 21. III, nr. 68.

T.H. Kjellin. Die Kirche zu Karris auf Oesel und ihre Beziehungen zu Gotland. Lund 1928.

T.H. Kjellin. Hallenkirchen Estland und Gotland. Lund 1928.

1929

Uus organisatsioon muinsusvarade kaitseks. Õpet. Eesti Seltsi algatusel. Päevaleht 1929, 16. III, nr. 74, lk. 4.

Muinsuskaitse... Rahva Sõna 1929, 3. V, nr. 99, lk. 5...

Vaba Maa 1929, 3. V, nr. 102, lk. 8... Dorp. Zeitung 1929, 7.V, nr. 108, lk. 2.

Muinsuskaitse. Postimees 1929, 8. III, nr. 66, lk. 4, Vaga, A. Postimees 1929, 30. IV, nr. 115, lk. 5; 13. VI, nr. 157, lk. 2; 15. X nr. 280, lk. 2. - ni - Rev. Bote 1929, 23. XII, nr. 296, lk. 4. Vaba Maa 1929, 8. III, nr. 57, lk. 8; 12. III, nr. 60, lk. 6.

Freymuth, O. Zur Frage unseres Denkmalschutzes. Dorp. Nachr. 1929, 14. XI, nr. 263, lk. 2. ja 15. XI, nr. 264, lk. 2-3. H. 114; K 597 a.

Schmiedehelm, M. Hoidke kodumaa muistseid mälestusmärke!

Tartu Harid. ja Sotsiaalm. väljaanne 1929, 24 lk.

1930

Muinsuskaitse. Kaja 1930, 21. V, nr. 117, lk. 2, Vaba Maa 1930, 21. V, nr. 118, lk. 5; 22. VI, nr. 143, lk. 7; 14. IX nr. 215, lk. 6; 24. X, nr. 249, lk. 7; 18. XI, nr. 270, lk. 6.

Kompus, H. Muinsusvarade kaitse. Päevaleht 1930, 27. X, nr. 293, lk. 2.

Muinsuskaitse. Postimees 1930, 14. IX nr. 215, lk. 6; 18. XI, nr. 270, lk. 6.

Vorarbeiten zum Umbau der alten Stadtwaage. Revaler Zeitung 1930, 12. II, nr. 35.

E.L. Tallinna Raekoja platsil asuva ehitusbloki ümberkorraldamine (E. Habermanni kavandi järele). Tehnil. Ajak. 1930, I, lk. 11-12+3 joon.

Ümberehitus Tallinna raekoja platsil. Kodu 1930, VI, lk. 185+ 3 pilti ja 2 plaani. (Arh. Habermanni projekti järele).

Freymuth, O. Meie arhitektuuriloo senistest saavutustest. Ajalooline Ajakiri. 1930.

1931

Muinsusnõukogu otsuseid (linnamüüride rikkumisi ja teisi küsimusi).

Päevaleht 1931, 18. II, nr. 48, lk. 3.

Muinsuskaitse. Postimees 1931, 1. IX, nr. 236, lk. 2. Vaba Maa

1931, 1. IX, nr. 204, lk. 6. Kaja 1931, 1. IX, nr. 202, lk. 4.

Järva Teataja 1931, 3. IX, nr. 102, lk. 1.

Ney, G. Denkmalschutz in Estland. Tallinn 1931, 10 lk. + 15 pilti.

Ney, G. La protection des antiquites in Estonie. Tallinn 1931,

10 lk. + 12 tahvl.

Vana kaalukoda jääb ümberehitamata. Päevaleht 1931, 1. XII, nr.

175, lk. 5.

Pakkhoone ei kannata ümberehitamist (Linnaarh. H. Johanson

leidis). Päevaleht 1931, 26. III, nr. 84, lk. 6.

1933

Peets, H. Kunstiajalooliste mälestusmärkide kaitse. Vaba Maa 1933, 8. IX, nr. 210/4.

Arhitektide ühing otsustas oma koosolekul esitada protesti Kadrioru lossi ümberehitamise vastu. Päevaleht 1933, 23. III, nr. 31, lk. 3.

Kadrioru lossile uus nägu (Venelane Vladovski valmistab plaanid). Vaba Maa 1933, 17. III, nr. 64, lk. 3.

Kadrioru loss ümberehitamisele. Rahva Sõna 1933, 17. III, nr. 61, lk. 1.

Protest Kadrioru lossi ümberehitamise vastu. (Arhitektide Ühing kutsuti kokku peakoosolekule, kus arutati Kadrioru lossi ümberehitamise küsimust). Päevaleht 1933, 23. III, nr. 81 lk. 3. Kaja 1933, 23. III, nr. 70, lk. 2 - protesti tekst. Vaba Maa 1933, 23. III, nr. 69, lk. 1.

Muinsusnõukogu otsus Kadrioru lossi kohta. (Loss säiligu senisel kujul. Ümberehitusprojektid ei vasta nõuetele). Päevaleht 1933, 24. III, nr. 82, lk. 1+2 pilti. Kaja 1933, 24. III, nr. 71, lk. 4. Sakala 1933, 25. III, nr. 35, lk. 1. Päevaleht 1933, 25. III nr. 83, lk. 3. Vaba Maa 1933, 26. III, nr. 72, lk. 6 - Kadrioru lossi kajad Lätis. Postimees 1933, 30. III, nr. 75, lk. 1.

Kadrioru lossi laemaale ähvardab hävinemine. Lae restaureerimine osutub raskemaks kui arvati. Lossi ümberehitus täies hoos. Posti-

mees, 12. V, nr. 110, lk. 1.

Jansen, A. Torm veeklaasis. (Kadrjoru lossi remondi küsimus).

Vaba Maa 1933, 28. VII, nr. 174, lk. 5.

Kadrjoru lossi ajalooline ilu päästetakse. Lossi lae restaureerimine antakse uute meistrite kätte. Postimees 1933, 30. VII, nr. 176, lk. 1.

Tallinna ajaloolised tornid seatakse korda. (Remonteeritakse, restaureeritakse ja kaetakse...). Vaba Maa 1933, 5. XI, nr. 260, lk. 9. Päevaleht 1933, 5. XI, nr. 302, lk. 9.

Kenkman, R. Tallinna tornidest ja kantsidest. (Vastus Päeval, 14. IX ja 12. XI). Päevaleht 1933, 15. XI, nr. 312, lk. 6.

"Margaretele" tehakse iluravi. (Ajalooliselt ehituselt kõrvaldatakse kõik hiljem külgepoogitud täiendused). Vaba Maa 1933, 23. III, nr. 69, lk. 7 + pilt.

1934

Pauls, H. Tallinna muinasvarade kaitseks... seatagu linnamüürid korda. Rahva Sõna 1934, 16. V, nr. 38, lk. 8.

Vana-Tallinn kaotab ilme. (Tallinna Ajaloo Selts tahab valvel olla, Kenkmani loeng). Hommikuleht 1934, 26. V, nr. 116, lk. 1.

Ringkäik uuendatud Kadrioru lossis. Päevaleht 1934, 24., II, nr. 54, lk. 4 + 3 pilti.

Presidendi kodu valmis. (Ringkäik Kadrioru lossis...). Rahval. 1934, 24. II, nr. 23, lk. 5/6 + 4 pilti. Postimees 1934, 26. II, nr. 56, lk. 3.

Kanuti-Gildimaja ümberehitus, 8 pilti. Eesti Arhit. Almanahh, 1934.

1935

Tartus peeti kolmapäeval muinsuskogu koosolek, otsustati restaureerida Tallinna vanad müürid ja tornid, peale selle anti kaevamislubasid prof. H. Moorale, mag. Indrekole... Päevaleht 1935, 30. V, nr. 148, lk. 4.

Tartus muinsuskogu koosolekul otsustati: vaekoja külge ehitatud kauplused lammutatakse. Vaba Maa 1935, 31. I, nr. 28, lk. 6.

Vana vaekoda. (Ehitati 1554. aastal, lammutamise küsimus). Päevaleht 1935, 11. V, nr. 129, lk. 7+ pildil vaekoja plats 19. saj. alul.

Kas vaekoda maha või mitte? Uudisleht 1935, 14. V, nr. 74, lk. 7 + 2 pilti.

Vana Narva vajab restaureerimist. Päevaleht 1935, 6. VII, nr. 184, lk. 6 + pildil - Vaade Narva "Vabaõhu muuseumile".

Petseri kloostrile nägusam välimus (kõrvaldatakse nunnade püstitatud näotused. Nikolai kirik restaureeritakse algkujul...) Vaba Maa 1935, 18. VII, nr. 167, lk. 5 + pilt.

Oru loss ja tema rikkused. (Remondi kohta, ajaloo...) Vaba Maa 1935, 8. III, nr. 58, lk. 5 + pilt.

1936

Suuremaid summasid muinsusehituste restaureerimiseks. Päevaleht 1936, 7. IV, nr. 96, lk. 6. Vaba Maa 1936, 7. IV, nr. 80, lk. 3.

Laid, Erik. Täiendatud muinasvarade kaitse seadus. Ajalool. Ajakiri 1936, nr. 3/4, lk. 164-168 (7. IV 1937).

"Vanemuise" uue teatrisaali kavandid 5 arhitektilt. Päevaleht 1936, 22. II nr. 52, lk. 9.

Soom, A. Restaureerimistööd Narva kindluses. Nädal Pildis. 1936, nr. 6, lk. 134-135 + 11 pilti.

Iru muistne maalinn ehitatakse üles. Päevaleht 1936, 23. IV, nr. 109, lk. 1 + pilt.

Ajalooline maal Kadrinas mureneb. (Arvatavasti aastast 1626), Uus Eesti 1936, 11. VI, nr. 156, lk. 5 Postim. 1936, 11. VI, nr. 155, lk. 4: "Vanad seinamaalid lubja all."

Kadrina kiriku seinamaalid restaureeritakse. Uus Eesti 1936, 18. VII, nr. 191, lk. 8. Postimees 1936, 18. VII, nr. 190, lk. 3.

Mädriku mälestusmärgid hävinevad. (Rakvere läheduses). Vaba Maa 1936, 5. XII, nr. 279, lk. 4.

Põltsamaa loss kavatsetakse korda seada, kutsuti kokku 4-liikmeline komisjon. Uus Eesti 1936, 4. III, nr. 62, lk. 7.

Põltsamaa loss restaureerimisele. Päevaleht 1936, 2. VI, nr. 91, lk. 3 + 2 pilti.

Põltsamaa lossi restaureerimine. Sakala 1936, 15. VII, nr. 79, lk. 5 (Prof. Karling tutvus lossi seisukorraga). Päevaleht 1936, 15. VII, nr. 188, lk. 6. Vaba Maa 1936, 15. VII, nr. 157, lk. 6.

- 62 -

Kunstnik Alfred Zolk parandab Põltsamaa lossis katkenud
ilustusi marmorsaalis ja rokokotoas. Sakala 1938, 28. II,
nr. 24, lk. 6.

1937

Linnus, E. Kas asuda lossivaremete lammutamisele. (Vastus T.B. 3. XI, nr. 299). Päevaleht 1937, 16. XI, nr. 312 ja T.B. järelmärkus.

T.B. Meie restaureerimine. Päevaleht 1937, 3. XI, nr. 299 (Lossid).

Keskaegne romantika fassaadile ohvriks. Vaba Maa 1937, 17. III, nr. 62, lk. 4 + 3 pilti.

Vana sadamaköök kaob. (300 a. muinsusvara lammutamisele). Rahvaleht 1937, 10. XII, nr. 146 + pilt.

Ipsberg, insener K. Kas väärtuslik muinsusvara või vana kolu? Uus Eesti 1937, 18. XII, nr. 344, lk. 6.

Kenkmaa, R. Vana vaekoda jäägu. (Vastuseks insener K. Ipsbergile). Uus Eesti 1937, 31. XII, nr. 354.

Pilte "Vanemuise" teatrimaja ümberehitustöödest. Tänapäev 1937, nr. 8, lk. 253 + 4 pilti.

Eriline ehitismäärustik Narva vanalinnale Südalinna ajalooline omapära säilitamisele. Vaba Maa 1937, 29. X, nr. 249, lk. 6.

Narva vana linnaosa muinsuskaitse alla. Põhja Kodu 1937, 3. XI, nr. 127, lk. 3. Postimees 1937, 3. XI, nr. 298, lk. 6. Põhja Kodu 1937, 9. XI, nr. 305, lk. 6.

Prof. Karlingi arvamus Viljandi lossimüüride säilitamisest. Oma Maa 1937, 4. VI, nr. 62, lk. 5. Sakala 1937, 4. VI, nr. 62, lk. 4.

Lossimüüride restaureerimine. (Prof. Karling viibib Viljandis).
Sakala 1937, 21. V, nr. 56, lk. 4; 24. V, nr. 57, lk. 4.

Viljandis algas "vana lossi" lammutamine. Sakala 1937, 10. XI,
nr. 129, lk. 4.

Rakvere Vallimäe varemete restaureerimiseks paluti 800 kr.
Uus Eesti 1937, 9. IV, nr. 96, lk. 7.

Eesti Kunsti Muuseumi Aastaraamat I, Tallinn 1937.

Laid, E. Legislation sur la protection des monuments histori-
ques en Estonie. Tallinn, 1937.

1938

Majaomanikud, majaomandus ja muinsuskaitse (jutuajamine muinsuskaitse inspektori E. Laid'iga). Pealinna Teataja, 1938, 12. XI, nr. 88.

Pealinn saab uue esinduskiriku (põhjalik remont Peeter-Pauli kirikus, Vene t., arh. N. Thammi juhtimisel). Esmaspäev 1938, 16. VII, nr. 29.

Katoliku kirik uues rüüs (Peeter-Pauli kirik Tallinnas, arhit. N. Thammi kavandite järele). Esmaspäev 1938, 27. VIII, nr. 35 + 2 pilti.

Ipsberg, K. Tallinna vana vaekoja lammutamine on raekoja platsi endise ilu uuendamine. Uus Eesti 1938, 31. I, nr. 30, lk. 7.

Narva Ajaloo Selts on otsustanud restaureerida ajaloolise Jaanilinna kiriku Narvas. Põhja Kodu 1938, 28. I, nr. 12, lk. 1. Uus Eesti 1938, 27. I, nr. 26, lk. 6. Vaba Maa 1938, 27. I, nr. 22, lk. 3. Postimees 1938, 27. I, nr. 26, lk. 4.

Narva surnud süda. Rootsiaegne vanalinn kipub lagunema. Uus Eesti 1938, 21. IX, nr. 259 + pilt.

Narvas hävimas määratu varandus. Uudisleht 1938, 25. IX, nr. 147 + pilt.

Esimene katse jäägu viimaseks. Lossivaremete katustamine rikub Viljandi maastiku üldmuljet ja ilu. Sakala Pühapäev 1938, 7. V, nr. 18 (71), lk. 2.

Petseri fassaad muutub. (Vanadest ehitistest tahetakse nõnda säilitada muuseumisemena). Uus Eesti 1938, 17. V, nr. 135 + pilt.

1939

Eesti Draamateater omandas Saksa Teatrimaja. (Hoone ümberehitamise projekti koostasid arhit. E. Kesa ja A. Jürvetson). Päevaleht 1939, 7. III nr. 66 + 2 pilti. Uus Eesti 1939, 7. III, nr. 65 + pildil fassaadi ja külgvaate kavandid. Rahvaleht 1939, 7. III, nr. 56 + 3 pilti.

Eesti Draamateatri maja Tallinnas. Umberehituse plaan. Pilt. Teater 1939, III, lk. 95.

Kuidas valmis "Vanemuise" ümberehitus. Teater 1939, lk. 254-255. Narva Hermannii kindlust remonteeritakse. Päevaleht 1939, 5. VII, nr. 178, lk. 7.

Buchholz. Restaurierung eines Wandgemälde in der Kirche von Kadrina. Revalsche Zeitung 1939, 8. VI, nr. 127, lk. 5.

Kadrina kiriku ristikuju restaureerib kunstnik Buchholz. Uus Eesti 1939, 15. VI, nr. 160, lk. 10 + pilt.

Haruldase maali restaureerimine Kadrinas. Uudisleht 1939, 18. VI, nr. 91, lk. 12.

Karksi lossi varemed varisemas. (Mag Laid koos Tuulsega käisid tutvunemas...). Päevaleht 1939, 12. VII, nr. 185, lk. 5.

Ke
Krikmann, A. Rakvere kloostrimüürid lammutatakse. Virumaa Teataja 1939, 3. IV, nr. 49 + 3 pilti.

1940

Tartu Toomkiriku "rekonstruktsioon". (Postiametnik N. Dmohovski valmistas kahe aasta jooksul mudeli). "Postimees" 1940, 5. V, nr. 119, lk. 6 + 2 pilti.

Põltsamaa loss seatakse korda. (Prof. Karling lossi restaureerimist selgitamas). Postimees 1940, 3. III, nr. 60, lk. 8.